

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք

Ժողովուրդներու և ազգերու պատմութեան մէջ թուականներ կան, որոնք միմիայն յիշատակութեան արժանի են. իսկ կան թուականներ, դէպքեր ու դէմքեր, որոնք կը կերտեն, կը հիմնեն ու կը հիմնաւորեն տուեալ ժողովուրդին ու ազգին պատմութիւնը:

Վարդանանց պատերազմն ու 451 թուականը այն մեծ դէպքերէն ու թուականներէն են, որոնց վրայ խառնաձուլած ու հիմնաւորուած է Հայ ժողովուրդի ոչ միայն Ե. դարու, այլև յաջորդող ու մինչև օրս հասնող պատմութիւնը: Ամէն դարու, առաւել կամ նուազ չափով, յետադարձ ակնարկ մը նետուած է դէպի Վարդանանց պատերազմը, անկէ օրինակ ու դաս, ոգի ու ներշնչանք առնելու:

Վարդանանց պատերազմը քրիստոնէական կրօնի պաշտպանութեան ի խնդիր մղուող առաջին պատերազմը հանդիսացաւ, ու այդ ըլլալով հանգերձ, է նաև ու աւելին՝ հայ ժողովուրդի լինելութեան փորձաքարն ու գոյատևման անկիւնաքարը:

Դ. դարը հայուն բերաւ քրիստոնէութիւն. կրօն մը՝ որ լուսաւորեց ու գիտակցական մակարդակի բարձրացուց մեզ, անով իսկ դառնալու հայկական կրօն մը: Քրիստոնէութիւնը հայուն տուաւ սէր և հաւատք հանդէպ կրօնի ու մարդկութեան, առողջ գիտակցութիւն՝ հանդէպ մեր ժողովուրդի առաքինութիւններուն ու բարեմասնութիւններուն:

Ե. դարու սկիզբներուն ծնունդ առաւ Սահակ-Մեսրոպեան գրական շարժումը. իրականութեան մէջ այդ է որ եղաւ քրիստոնէութիւնը հայացնող ու ազգային գիտակցութիւն արթնցնող շարժումը, որով զրահուած՝ կարող եղանք մղել Աւարայրի

ճակատամարտը ու շահիլ գոյատևելու իրաւունքը, որպէս կրօնական ու ազգային ոգիով տոգորուած ժողովուրդ մը: Քրիստոնէութիւնն էր որ ծնաւ Սահակ-Մեսրոպները:

Հայը ազգ կրնանք կոչել միմիայն այն օրէն երբ ունեցաւ իր այրուէնը, նոյնինքն իր հոգեկան արտայայտութիւնը՝ գրելու ու կարդալու իր պատմութիւնը իր իսկ ձեռով ու զգացումով: Քրիստոնէութիւնը, Հայ Եկեղեցւոյ միջոցաւ, եղաւ ստեղծիչը հայ գիրին ու դպրութեան, արթուն պահպանը հայ տաւանդութեան, ամուր կռուանը հայ լեզուի հաստատուն հիմքերուն ու վերջապէս անդու հաւաքին ու անքուն պահակը այն ամէն տարրերուն՝ որոնք ազգ մը կամ ժողովուրդ մը կերտելու կը ծառայեն:

Վարդանանց յիշատակի տարեկան ոգեկոչումը աւելի եղած է մեզի համար քան պարզ սրբոց տօնակատարութիւն մը:

Մեր պատմութեան էջերը լեցուն են պատերազմներով ու պայքարներով: Պայքարած ենք Ասորեստանի, Պարսկաստանի, Հռոմի, Արաբին ու Թուրքին դէմ, պետութիւններ՝ որոնք փորձեցին իրենց գերիշխանութիւնը տարածել փոքր ժողովուրդներու վրայ: Բայց վրիպեցան իրենց նպատակէն, որովհետեւ տեսիլքի ժողովուրդ էր Հայը, պատրաստ՝ իր արդար իրաւունքները պաշտպանելու և վսեմ գաղափարի մը յաղթանակին համար մարտիրոսութեան կարմիր պսակը ընդունելու: Վարդանանց պատերազմը կը տարբերի վերոյիշեալ պատերազմներէն. կը մնայ եզակի անով՝ որ գիտակցուած մահով մեռնելու պայքար հանդիսացաւ, և այդ գաղափարին համար մարտնչողներ արժանացան հերոսացման ու սրբացման: Անշուշտ մահը չէր որ զիրենք արժանի ըրաւ հերոսացման ու սրբացման, այլ այն գեղեցիկ ու վսեմ գաղափարը որուն համար մեռան: Վարդանանց պատերազմը մէկն է այն պատերազմներէն, ուր յաղթող կողմը կը կորսնցնէ:

Վարդանանց պատերազմով ու անոր յաջորդող վահանեան պայքարով Յազ-

կերտն ու Տիգրոսը փոխեցին իրենց նենգ ու աշխարհակուլ քաղաքականութիւնը Հայաստան աշխարհի նկատմամբ, ու այս ազատութեան պայքարի ջանակիրներն ու ռազմիրանները հանդիսացան Մամիկոնեան տոհմի արժանաւոր զաւակները, որոնք աւելի քան հինգ դարեր եղան տեսիլքի ու գաղափարի առաջնորդներ և հիւսեցին Հայ Եկեղեցւոյ սիրոյն մարտիրոսացողներու կարմիր շղթային օղակները:

Վարդանանց պատերազմի ատեն, օր-ուան կղերական դասը հանդիսատեսը չեղաւ միայն կրօնի ու հայրենիքի համար մղուող պայքարին: Հայ հոգեւորականը, հայու հոգիին խտացած գաղափարի մարմնացումն ու հաւատքի ներկայացուցիչը, այս երկու առաքինութիւնները իր մէջ միախառնած ու միաձուլած, ներկայացուց հայ ժողովուրդի փառքն ու խղճմտանքի ձայնը: Վարդանանց պատերազմի մէջ Ղեռնդեան քներկայացուցին պայքարի ոգին ու սլաքը. և պարտապահեց չէր որ սմբողջ Հայաստան աշխարհն ու հայը շարժեցան Ղեռնդ երէցի ու իր հետեւորդներու կամքին համաձայն: Այս ամէնը անոր համար որ հայ հոգեւորականը սգին ու ձայնը եղաւ տարուող պայքարին, գաղափարն ու հրայրքը՝ մարտիկին և խիղճն ու արտայայտիչը՝ ժողովուրդի անբացասելի զգացումին: Վարդանանց պատերազմին, մարտիկն ու կղերը, այսինքն հայրենիքն ու կրօնը միասին գացին Աւարայր, մարտիրոսութեան լուսապսակը՝ այսինքն տպրելու իրաւունքը իրարմէ խլելու, արիւնով զննելու, հաստատելու ու դրոշմելու համար: Պարզ հասկացողութեամբ կռիւ մը, պայքար մը չէր Վարդանանց ճակատամարտը, այլ դիւցազներգութիւն մը ու հոգեւոր առաքինութեան մեծագոյն սխրագործութիւնը: Աւարայրը, կրօնական ու ազգային հասկացողութեամբ, հոգեկանին յաղթանակը հանդիսացաւ՝ մարմնականին վրայ տարուած, ուր հայրենիքի և կրօնի համար պայքարողներ հանդիսացան մէյմէկ սուրբեր:

Ահա անխղիւ կապը Եկեղեցիին ու հայրենիքին միջև, կղերին ու մարտիկին

միջև, Վարդանի ու Ղեռնդի միջև: Անքակտելի կապը, որով Վարդան և ուխտագոհ նախարարներ զօղուեցան Հայ Եկեղեցիին, միայն քրիստոնէական անարատ հաւատքի արտայայտիչը չէր, այլ և աղբիւրը հայ ժողովուրդի հոգեկան առաքինութեան: Ու հայ կղերը, ժողովուրդի իսկական զաւակը, դրօշակիրը եղաւ այդ հոգեկան առաքինութեան:

Ամէն դար, դժբախտաբար, ծնած է վասակներ, առաւել կամ նուազ հափով Վարդաններ որքան նուիրական ու սուրբ են, այնքան և աւելի դատապարտելի ու պախարակելի են վասակներ, իրենց ընթացքով, կեցուածքով ու գաղափարով: Վասակ Սիւնիի դաւաճանական արարքը կը մնայ ու պիտի մնայ դատապարտելի ու սե բիծ մը, դրոշմուած ու քանդակուած հայոց պատմութեան տախտակին վրայ: Ի զուր տեղ երբեմն մարդիկ ու նոյնիսկ պատմաբաններ փորձած են ու կը փորձեն արդարացնել վասակի ազգադաւարարքը, տալով անոր քաղաքական ու դիւանագիտական գունաւորում ու պիտակ:

Վարդաններ աղբեցան ու կ'աղբին, որովհետեւ մեռնիլ գիտցան, իսկ վասակներ մեռան, որովհետեւ աղբիլ նախընտրեցին:

Վարդանանց ոգին, այսինքն անսիրքն ու գաղափարը և հոգեկան առաքինութիւնները աւելի քան անհրաժեշտութիւն ու հրամայական պահանջք են այսօր գաղթաշխարհի հայորդիներու համար: Պահել ու պահպանել Հայ Եկեղեցին, գիրն ու գրականութիւնը, լեզուն ու պատմութիւնը, շարունակութիւնը պիտի հանդիսանայ 451ին և Վարդանանց պատերազմին: Բոլոր այս տուեալներով գինուած ու զրոհուած միայն կարելի պիտի ըլլայ աղբիլ ու գոյատեւել որպէս գիտակից հայեր ու տեսլապաշտ հաւատաւորներ:

Երանի անոնց որ մեռնելով աղբիլ գիտեն, ու վայ անոնց որ աղբելու սիրոյն կը մեռնին:

ԱՂԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱՆՈՋԵԱՆ

Աւստրալիա